

KERSTVERHALEN

Kerstverhalen

gekozen door Antoine Bodar

Uitgeverij Meinema, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijmeinema.nl

Ontwerp omslag en vormgeving binnenwerk: Geert de Koning
Omslagbeeld: Cappella degli Scrovegni (Padova), Giotto di Bondone, 14^e eeuw
Redactie: Lydeke van Beek

ISBN 978 90 211 4353 8
NUR 303

© 2013 Uitgeverij Meinema, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgeverij heeft getracht de rechten voor de opgenomen verhalen zo veel mogelijk te regelen. Mocht u desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, neemt u dan contact op met de uitgeverij.

Inhoud

Inleiding 7

Lucas 1,26-38 & 2,1-21 15

Matteüs 2,1-18 17

Antoine Bodar, Onderweg naar de Bossche stal 21

Bertus Aafjes, Naar Nazaret & Te voet naar Betlehem 28

Godfried Bomans, Bethlehem 41

Heinrich Böll, De klant uit Betlehem 50

Gerard Walschap, Wedergeboorte van Jezus-Christus op aarde 53

Ernest Claes, Herodes 61

Anton P. Tsjechov, Vanka 88

Anton P. Tsjechov, In de Kerstnacht 93

Leo Tolstoj, Waar liefde is, daar is ook God 100

Maxim Gorki, Kerstspoken 114

Godfried Bomans, Een witte Kerst 121

Anna Blaman, De arme student 123

Ed. Hoornik, De trompet 129

Heinrich Böll, En het werd avond en morgen 136

Heinrich Böll, Het feest van de kribbe 143

Vonne van der Meer, Blauwe Kerst 148

Godfried Bomans, De engel 158

Verantwoording 163

Inleiding

I

‘Vrede op aarde aan de mensen van goede wil.’ Wens uit de liturgie die iedereen zich wel eigen wil maken – stellig met het Kerstfeest, wanneer weinigen niet hun hart openen om de vrede toe te laten en die te delen met anderen in woord en mogelijk ook in daad.

Kerst is het midwinterfeest van verbroedering. Is onverschilligheid jegens elkaar regel geworden, op dit hoogfeest wijkt verdraagzaamheid – meestal niet meer dan afwezigheid van wrevel – even voor nabijheid, voor wederzijdse bekommering, voor ongerustheid wegens anderen die niet leven in vrede en wier levensomstandigheden geen rust geven noch reden tot tevredenheid.

Kerstmis doet ons stil vallen – even maar natuurlijk. Zelfs pragmatische politici leunen nu kort terug op het kussen van de macht. Waarom? Het Kerstfeest is het consumentenfeest bij uitnemendheid. De economie is een ogenblik versterkt geworden. Wie, die wat te besteden heeft, geeft geen geld uit om dit feest te vieren? Wat evenwel is de voortgaande dwaasheid van de huidige tijd? ‘Burgers, geeft toch geld uit en besteedt en consumeert; want dat is goed voor de economie.’ Zo menig politicus. Maar is kopen wat niemand nodig heeft of nagenoeg niemand behoeft, goed voor de mens? Voor zijn hebzucht wel, voor zijn verdikte buik ook, maar in werkelijkheid voor de mens als gehele persoon?

Is de mens er voor de economie of is de economie er voor de mens? De vraag stellen is haar beantwoorden. Na het communistische systeem is het nu de beurt aan het kapitalistische systeem uit de tijd te geraken. Dat verschaft wereldwijd meer evenwicht. En heeft de economische omstandigheid niet te maken met de bescherming van de natuur die niet door God is geschapen om te worden uitgebuit maar om te worden beheerd? Zorgen voor de natuur vangt bij ons zelf aan. Geen besteding die niet nodig is. Soms overvloedig de maaltijd gebruiken – de Kerstdis – dat onderbreekt

het dagelijkse eten en verhoogt de vreugde. Maar overblijvend voedsel weggooien? Dat is stelen van armen – naar een woord van paus Franciscus.

Eerlijk zullen we samen delen geldt als kindergedachte, maar gaat feitelijk alom op als gebod – tot de borging in de kist. Wie kunnen van goede wil blijven? De bezitters. Hoe de goede wil bij eenieder te bevorderen? Door bezit te delen, door ongerechtigheid te bestrijden, door gulheid de voorkeur te geven boven gulzigheid. Hiervan heeft elkeen enige weet met het Kerstfeest.

Gloria in excelsis Deo. Et in terra pax hominibus bonae voluntatis. (Eer zij God in den hoge. En vrede op aarde aan de mensen van goede wil.) Gezang van de engelen in de Kerstnacht, wanneer het hemelse licht de aardse duisternis verjaagt.

De winterzonnewende is de geboortedag van de onoverwinlijke zon. We stoken vuur en branden kaarsen. We maken ons vertrek donkerder dan gewoonlijk om het licht te zien gloeien en opvlammen in oorspronkelijker vorm dan electriciteit dagelijks biedt. De viering van het licht, van de zon die niet meer nog afwezig kan zijn dan nu en daarmee zich draait. Zo reikt de winterwende de zomerwende, midwinter midzomer.

We voeren gesprekken aan de gemeenschappelijke maaltijd, rond het open vuur, rond de Kerstboom, een enkeling bij de Kerststal.

We kijken terug en kijken vooruit. Waar is de huisvrede verstoord en kan die worden hersteld? Wie zit vandaag alleen en vraagt daarom onze aandacht? Wie is het afgelopen jaar gestorven en wie is ziek en wie gescheiden en wie heeft zijn werk verloren? Wie is pas getrouwd en wie heeft een kindje gekregen? Aan wie heb ik zo lang al niet meer gedacht en wie moet ik eens opbellen of een brief schrijven?

We delen de tafel en zo het gesprek. Wie met elkaar aan tafel gaat, gunt elkaar nabijheid die niet onverplicht is. Te meer gaat dit op met Kerstmis, het hoogfeest van de ultieme intimiteit. Kerstdagen geven tot Nieuwjaar uren om met elkaar door te brengen en dat eens te zeggen wat steeds al gezegd had moeten worden. Wie zijn wij? Waarom leven wij? Wat is de zin van de ondermaanse bedrijvigheid?

En wie is die God in den hoge, voor Wie de engelen eerst zongen alvorens aan ons vrede op aarde te wensen? Zijn wij dat dan niet zelf? Zijn wij ons zelf niet genoeg – afzonderlijk en gezamenlijk? Zo ziet het uit. Denkt u ook zo veel aan het leven vóór de dood? Ik ook. Wat daarna gebeurt of niet gebeurt, is eenvoudigweg zaak van afwachten.

II

Wie is de onoverwinnelijke zon? En hoe zo *invictus* (onoverwonnen)?

Hij is de eerste lichtstraal, vóór alle tijd voortgekomen uit het ene, altijd bestaande licht. Hij is Licht uit Licht (*Lumen de Lumine*). Hij is de Lichtdrager (*Lucifer*) en aldus de Morgenster. Hij bakent het licht vandaag zoals elke dag bij het gloren van de ochtend. Hij baart het Licht en wordt in enen als eeuwig Licht gebaard op het hoogfeest van Kerstmis – niet te overwinnen maar overwinnend en dat tot in lengte van dagen.

Hij is de Zon der gerechtigheid (cf. Mal 3,20), de opgaande Zon die verschijnt aan hen die in duisternis gezeten zijn (cf. Lc 1,78-79). Hij is de Bruidegom Die uit het bruidsvertrek treedt, stralend van vreugde, voor Wiens lichtgloed niets verborgen blijft (cf. Ps 19,6-7). In Hem is het eeuwige leven, dat bij de Vader was, verschenen en geopenbaard (cf. 1 Jo 1,2).

Hij is het Licht Dat in de duisternis is gekomen – het Licht der mensen – maar door hen niet aangenomen (cf. Jo 1,4-5): ‘Het ware Licht Dat iedere mens verlicht is in de wereld gekomen.’ (Jo 1,9) En dat Licht is het Woord – het Woord bij God – mens geworden in de Kerstnacht (cf. Jo 1,1.14). Om de menswording van Gods Zoon werd die nacht als de dag, tot vreugde van hen die in duisternis het stralende Licht hadden verwacht (cf. Js 9,1). Daarom hieven de engelen toen de jubelzang aan: ‘Eer aan God in den hoge en vrede op aarde aan de mensen van goede wil.’ (Lc 2,14)

Drie van de vier Evangelisten verhalen de geboorte van het vlees geworden Woord Gods in Jesus Christus, geboren door de Heilige

Geest uit de maagd Maria (cf. Lc 1,31.35), dus niet uit begeerte van het vlees of de wil van een man maar uit God (cf. Jo 1,13).

Joannes schrijft voornaam en wijsgerig en diepzinnig: Christus' geboorte is eeuwig heden. Matteüs verslaat historisch en zakelijk en aantoonend: In Jesus' geboorte is de verwachting van de Messias vervuld. Lucas verhaalt beeldend en betrokken en zachtzinnig: Wij zien voor ogen de engel Gabriël bij Maria in Nazareth, de geboorte van het Kind in Bethlehem, de herders in het veld die de Heiland komen begroeten en de engelen in de hemel die hun de geboorte verkondigen. Wij zijn erbij en kunnen de taferelen niet vergeten. Lucas is de boodschapper van de blijdschap. Hij vertolkt de hoop die Christus als Redder van de wereld brengt.

Zou de orde van de Franciscanen gesticht kunnen zijn zonder Lucas' verhaal van de in armoede geboren Christus – in doeken gewikkeld en liggend in een kribbe, omdat in de herberg voor Hem geen plaats was (cf. Lc 2,7)?

In de tijd dat de ene Kerk van het Westen wankelde en gestut moest worden, trad Franciscus te voorschijn vanuit het stadje Assisi om zijn schouders te zetten onder de Kerk. Hij vereenzelvigde zich volledig met Jesus als de voor ons allen arm geworden God Die de armen onder ons het meest bemint. Wetend van Zijn godheid overwoog de poverello (arme) van Assisi – dichter bij in het gemoed – gemakkelijker Diens mensheid. Hij bouwde daartoe in Greccio, elders in Umbrië op een rotspunt in het dal van Rieti waar hij een kluizenarij had gesticht, voor de Kerstnacht mis van 1223 een soort van Kerststal.

Giotto heeft die gebeurtenis onovertroffen geschilderd in de bovenkerk van de basiliek San Francesco in de geboorteplaats van de omwille van de Heer arm geworden monnik. Giotto doet Franciscus, als diaken assisterend in de Kerstliturgie, een levend kind in een bak van stro leggen, onmiddellijk naast het altaar waar de priester de Eucharistie viert, op die wijze de verheerlijkte Heer, Christus Zelf, tegenwoordig stellend. Hoe de geboorte van de Zoon Gods aanschouwelijker in herinnering te roepen?

III

Wat gaat vooraf aan een groot feest waarnaar wij uitzien? Dat is de verwachting in al aangevangen vreugde. Ook ongelovigen onder ons of niet meer gelovigen kennen die voorvreugde. Een feest nadert en wij zullen dan voor kort de dagelijksheid onderbreken om op te gaan in een andere, beperkte tijd en aan die onderbreking ontspanning ontnemen en zo uitgerust geraken van beslommeringen. Niet alleen het feest doet ertoe, ook de voorbereiding daartoe. Dit geldt ook met betrekking tot Kerstmis, hoe onderscheiden ook gevierd, hoe zeer tot wereldlijkheid ook beperkt, zo dat het geen schoffering inhoudt voor heidenen en neo-heidenen.

Elk het zijne – de ene met boodschappen doen en de andere met voorbereidingen voor de wintersport dan wel de winterrust of de japon en het pak voor het Kerstdiner of de tegenwoordig somtijds onvermijdelijke geschenken die eigenlijk niemand nodig heeft maar deel uitmaken van het ook door politici aangeprezen consumentengedrag.

En wat is die periode van voorbereiding voor belijdende Christenen? De allerschoonste tijd van de Advent. De intieme verwachting in het uitzien naar de geboorte van de Heer, naar Zijn wederkeer op het einde van de tijd en naar Zijn wedergeboorte in ons hart, opdat wij weer even ons kinderen zouden durven wanen – in terug te zoeken kinderlijkheid en toch voor altijd teloorgegane onschuld. Het Kerstfeest is het gedenken van onze ongereptheid van weleer en van onze onschuld eens, onze eerlijkheid en onze trouw als kinderen toen in onze jeugd.

Kerstmis is het feest voor kinderen en voor kinderlijken en voor hen die de kinderlijkheid als enige levensvisie, als enige kijk op het leven zouden willen omhelzen en terugverdienen. Een vergeefs heimwee dat alleen uiting kan worden van verlangen naar God in Zijn barmhartigheid, in Zijn vergeving, in Zijn eeuwigheid – ver over de dood van elk van ons heen.

Ad Te levavi animam meam: ‘Tot U richt ik mijn geest, mijn God, op U vertrouw ik [...] Wie naar U uitziет, zal niet worden teleurgesteld.’ (Ps 24,1-3) Zo opent het liturgische jaar op de eerste zondag van de

Advent. 'Richt u op, uw verlossing is nabij.' (Lc 21,28) God wordt één met Zijn volk door het Kind, door Maria verwacht in haar schoot. Het Woord komt van de koningstroon naar omlaag om de mensheid te verheffen in Zijn goddelijkheid. 'Ik wacht de Heer, ik wacht Hem. Ik hoop op Zijn belofte. Stil verbeid ik de Heer – meer dan wachters de morgen.' (Ps 130,5-6)

Advent is het verlangen van de mensen naar God en het verlangen van God naar de mensen.

'Zou God niet als mens zijn geboren, wij zouden niet in God worden herboren', preekt Augustinus op Kerstdag van het jaar 410: 'Zijn moeder droeg Hem in haar schoot, dragen wij Hem in ons hart. De maagd was zwanger door de menswording van Christus, zijn onze harten zwanger door het geloof in Christus. Zij bracht de Zaligmaker voort, brengen wij lofzangen voort.'

Elk jaar wordt het weer Kerstavond. Bij het vallen van de duisternis raken de straten leeg en zelfs in een stad als Amsterdam wordt het stil. Klokken luiden en kerkgangers beluisteren Lucas' Kerstverhaal en overwegen de woorden van de Psalmist (2,7): 'Mijn Zoon zijt Gij. Ik heb U heden verwekt.' Even zijn de vaderlandse kerkgebouwen niet leeg. Het Kerstgevoel drijft mensen daarheen. Wat voor gevoel? De ontroering om de geboorte van de Verlosser? De beschouwing dat de kribbe onherroepelijk tot het kruis zal leiden? Waarschijnlijk niet. Jeugdsentiment? Maar hoe weinigen in deze tijd kennen nog vrome Kerstherinneringen uit de kinderjaren? Dat zijn degenen die spoedig of later afdalen in het graf of in de oven worden verbrand. Zoals het Christelijke geloof tot de wortels behoort van de Europese cultuur, zo draagt die cultuur ook geseculariseerd het Kerstgebeuren blijvend uit. Ook in oppervlakkige zin of in de teruggekeerde heidense zin blijft het midwinterfeest verbindend. Dat is de verbroedering van het Kerstfeest die ten minste de westerse wereld voor een etmaal samenbrengt.

Zij die nu alleen zijn zullen het lang nog blijven. De meesten van ons schuiven bijeen en blijven samen. Sommigen verguizen de Kersttijd. De herinneringen zijn te slecht en de emoties komen te hoog. Voor anderen mag het wel alle dagen van het jaar Kerstmis zijn.

‘O Kerstnacht, schoner dan de dagen’, dicht Joost van den Vondel in zijn *Gysbreght van Aemstel*. En: ‘Wy, edelingen, bly van geest,/ ter kercke gaen op het hooge feest/ den eerst geboren Heiland groeten/ en knielen voor de kleene voeten/ van ’t Kind waer voor Herodes vreest.’

IV

Met Kerstmis 2012 was ik één van de Nederlanders, uitgenodigd door het Catharijneconvent in Utrecht Kerstverhalen voor te lezen in het museum. En ik deed dat op de middag van Eerste Kerstdag. Tot vreugde en in aanwezigheid van gezinnen en andere goedmoedigen. Maar de keuze bleek niet groot en was nog al eens – althans voor mij – te kinderachtig of te sprookjesachtig of te ongegrond.

Toen ontstond de idee tot deze bundel Kerstverhalen.

De te maken keuze viel ons tegen. Zo veel Kerstverhalen, zo weinig nog geschikte verhalen waarin het Christelijke hoogfeest oplicht. We besloten toen de keuze te verbreden en ook al het getob en al de eenzaamheid in het ondermaanse, die juist met Kerst ons moeten aanzetten tot medemenselijkheid op te nemen. Maar de kern van Kerstmis – de Mis van Christus’ geboorte – moest eveneens verteld.

Omdat dus de Evangelien van Lucas en Matteüs de vertellingen bij uitnemendheid blijven, worden die eerst gevolgd door bedenkingen bij het bezoek van een Kerststal, mijmeringen in en omtrent het Heilige Land, verhalen die aansluiten bij de geboorte van Christus Zelf, waarna alle Kerstellende onbeperkt volgt – maar met dien verstande dat juist met Kerst de ene de andere de hand blijkt toe te steken en zo te troosten en te bemoedigen en hoop te geven op het leven hier en – wie weet – in het leven van de eeuwigheid.

Bij de keuze ben ik toegewijd geholpen door redacteur Lydeke van Beek, terwijl uitgever Beppie de Rooy nooit naliet ons te steunen. In dankbaarheid en in prettig oekumenisch verband is aan beiden – Beppie en Lydeke – deze bundel Kerstverhalen opgedragen.

Gelukkig Kerstfeest. Zalig Kerstmis.